

Mot alla odds

– hur maskrosbarn framställs i media

Av: Caroline Lundström

Socialhögskolan vid Lunds universitet

SOPA 63

Ht-11

Handledare: Maria Bangura Arvidsson

Abstract

Author: Caroline Lundström

Title: Against all odds – how media describes ”maskrosbarn”. [translated title]

Supervisor: Maria Bangura Arvidsson

Assessor: Christina Erneling

The purpose of this study was to examine how the term ”maskrosbarn” is used and described in Swedish newspaper articles, and how these descriptions relate to the social context. The aim was to define the term ”maskrosbarn” and to examine how the problems of childhood of ”maskrosbarn” are described. Furthermore, the aim was to examine the way the authors of the articles describe how these children manage life. The questions were formulated with inspiration from different well-known definitions of ”maskrosbarn” and the theoretical term resilience. The study had a discourse analytic approach. More specifically three versions of discourse analysis were used. These were critical discourse analysis, discourse and social psychology, and discourse theory. Common to all these three perspectives are that they see the descriptions of reality as important for our understanding of the world and ourselves. It is in the social interaction that we create the versions of reality by means of the language. Media has an important role in this process, thereby having a great influence in people’s lives. Media exist in a society characterized by the complexity between individualism and belonging. To get access to the collectives you have to have a social competence. Eight articles on ”maskrosbarn” were analyzed and the result showed an agreement between the scientific discourse and the media discourse. ”Maskrosbarn” were described as strong and independent individuals, but with a belonging to the collective identity ”maskrosbarn”. They were described as responsible persons, both as children and as adults, resulting in a successful career and a happy family life. They came from a dysfunctional family, but somehow they managed life well and got what they did not have during childhood. ”Maskrosbarn” were described in Swedish newspaper articles by their achievements and not by their mental health.

Key words: ”maskrosbarn”, discourse analysis, media.

Innehåll

1 Inledning	3
1.1 Problemformulering.....	3
1.2 Syfte.....	4
1.3 Frågeställningar.....	4
2 Bakgrund	5
2.1 Definitioner av ”maskrosbarn”.....	5
2.2 Resiliens.....	6
3 Tidigare forskning	7
4 Metod	10
4.1 Förtjänster och begränsningar.....	11
4.2 Urval.....	13
4.3 Kodning.....	15
4.4 Etik.....	15
4.4.1 Förförståelse.....	16
5 Teoretiska utgångspunkter	16
5.1 Diskursanalys.....	16
5.1.1 Kritisk diskursanalys.....	17
5.1.2 Diskurspsykologi.....	18
5.1.3 Diskursteori.....	19
5.2 Ett integrerat perspektiv.....	19
5.3 Analysverktyg.....	20
5.4 Den samhälleliga kontexten.....	21
5.4.1 Tillhörighet och föränderlighet.....	22
5.4.2 Social kompetens.....	22
6 Analys	23
6.1 Bakgrundsinformation.....	23
6.2 Definitioner av ”maskrosbarn”.....	24

6.3 Beskrivningar av barndom.....	26
6.4 Innebörden i begreppet ”klara sig”	27
6.5 Återkommande teman.....	31
6.5.1 <i>Familj och arbete</i>	31
6.5.2 <i>Prestationer</i>	32
6.5.3 <i>Egenskaper</i>	35
7 Avslutande diskussion.....	37
8 Referenslista	39
9 Bilagor	42
9.1 Analysguide	42

1 Inledning

1.1 Problemformulering

Maskrosbarn är ett relativt nytt begrepp som blivit känt för allmänheten i takt med medias allt större inflytande i människors liv. Det var också i media som begreppet lanserades 1985 av journalisten och författaren Ami Lönnroth (Blomberg et al. 2004; Nyordsboken 2000). Lönnroths egen definition av begreppet maskrosbarn går att hitta i hennes verk med samma titel; "Barn som klarar sig mot alla odds" (Lönnroth, 1990, sid. 9). Det är en definition som liknar många andra jag hittat i mina sökningar på maskrosbarn. Det som dock ofta saknas i definitioner av maskrosbarn är vad det innebär att ha "klarat sig". Maskrosbarnen beskrivs istället utifrån personlighet och egenskaper, såsom att de t.ex. är högpresterande (Anthony 1987; Lönnroth 1990). Det är i och för sig också intressant, men eftersom många definitioner syftar på att dessa barn klarat sig, anser jag det som ytterst relevant att få en förklaring till vad detta innebär. Inte minst för att kunna förstå vem som anses vara ett maskrosbarn.

I Solveig Cronströms (2003) definition av maskrosbarn går det dock att urskilja en sådan aspekt. Enligt hennes kriterier ska man för att vara ett maskrosbarn ha klarat sig ifrån missbruk och psykisk ohälsa, trots att man växt upp under sådana förhållanden där detta varit en del av ens vardag. Man ska också kunna ta hand om sig själv, sin familj och andra relationer, samt kvalificera sig för ett arbete och kunna behålla det. Det får mig att vilja undersöka om hälsa, familj och arbete är viktiga ingredienser i livet för att kunna betraktas som ett maskrosbarn och om det är utifrån dessa faktorer som media framställer dessa personer.

Utifrån att maskrosbarn enligt flera forskare framställs som högpresterande, frågar jag mig om det även är något som media förmedlar? Kanske har media influerats av och influerat den forskning som finns kring maskrosbarn och kanske bidrar media till att vidmakthålla denna bild. Blomberg et al. (2004) menar att det skett ett ökat intresse för mediastudier. De pekar på två bakomliggande orsaker som tillsammans kan förklara detta. Dels handlar det om att media har fått en större roll i människors liv och således mer inflytande, men det handlar också om den socialkonstruktivistiska forskningstraditionens frammarsch. Samhällsvetare har blivit mer intresserade av samspelet mellan olika konstruktioner av problem och olika strukturella förhållanden

i samhället, och media anses till stor del förmedla den offentliga diskurs som gör att vissa förklaringar får större genomslagskraft än andra.

Enligt vissa forskare har det västerländska samhället blivit allt mer individualiserat, vilket gjort att människor längtar efter tillhörighet. När denna inte längre är lika självklar blir det upp till individen själv att söka gemenskap, vilket ställer höga krav på social kompetens. Människor söker bekräftelse genom att tillhöra en grupp (Dencik 1998; Persson 2003). Begreppet maskrosbarn erbjuder människor en sådan grupptillhörighet som kan ge bekräftelse.

Ovanstående resonemang ger en förklaring till varför människor söker sig till gemenskaper och vilken betydelse det kan ha för den enskilda individen att passa in i ett sammanhang. Media kan sägas förmedla vilka som tillhör gruppen maskrosbarn och vilka som inte gör det, och i och med detta spelar de en viktig roll vad gäller människors identitetsuppfattning.

Fokus för min undersökning är maskrosbarn. Min ambition är att med hjälp av diskursanalysens teoretiska utgångspunkter och analysverktyg försöka förstå vilken betydelse media spelar för vår uppfattning om vilka maskrosbarnen är. Medias förmedlade bild kommer jag sedan att koppla till den samhälleliga kontexten för att få en förklaring till varför maskrosbarnen framställs på just detta sätt. Den tidsperiod som jag koncentrerar mig vid är 1990-2011, eftersom det är under dessa år som begreppet gjort sig känt.

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att belysa och problematisera begreppet ”maskrosbarn” utifrån den bild som media förmedlar kring begreppet i svensk dags- och kvällspress.

1.3 Frågeställningar

- Hur framställs så kallade maskrosbarn i svensk dags- och kvällspress?
- Hur kan denna framställning förstås utifrån den samhälleliga kontexten?
- Hur definieras maskrosbarnen i artiklarna?
- Hur beskrivs deras problematik under barndomen?
- På vilket sätt beskrivs de ha klarat sig?

2 Bakgrund

2.1 Definitioner av ”maskrosbarn”

Det finns många definitioner av ordet maskrosbarn. Enligt Nationalencyklopedin är maskrosbarn; ”Barn som lever under svåra villkor och lär sig att bemästra dem” (NE, 2011). I Svenska Akademiens ordbok står det; ”Barn som inte knäcks av en svår uppväxt” (SAOL, 2011). I ”Dansa med träben. Maskrosbarn och andra – om överlevnadens konst och pris” definierar Solveig Cronström maskrosbarn enligt följande kriterier;

- ”Att som barn ha vuxit upp i hem som präglats av föräldrar som på grund av missbruk och/eller allvarlig psykisk störning under långa perioder inte har kunnat ta hand om sig själva, ännu mindre fungera som förälder för sina barn.
- Att som vuxen vara psykiskt frisk och ej missbrukande, och kapabel att ta hand om sig själv och eventuella barn.
- Att kunna kvalificera sig för ett arbete – och behålla det, och ha förmågan att etablera nära relationer – och behålla dem – med vänner såväl som med det motsatta könet” (2003, sid. 17).

Hon påpekar dock att det inte är tal om några ”supermänniskor”. Liksom andra människor som växt upp med bättre förutsättningar, kan dessa barn och vuxna även de drabbas av kriser, tillkortakommanden och nederlag. Cronström (2003) menar att det räcker att ha klarat sig, men hon vidareutvecklar inte sin tankegång och det är således svårt att veta vad hon menar med att ”klara sig”. Var går gränsen för vem som är ett maskrosbarn? Det enda vi vet att Cronström (2003) inte kräver är enastående prestationer, vilket hon menar brukar uppmärksammas i media.

I Nyordsboken (2000, sid. 195) står det om nya ord som blivit kända under 80- och 90-talet. Ett av alla de orden är maskrosbarn. Definitionen lyder; ”Barn som trots svåra uppväxtförhållanden klarar sig bra i livet”. Det står också att ordet lanserades på DN:s Idagsida hösten 1985 av Ami Lönnroth. Det är intressant att det var just i dagspress som begreppet gjorde sig känt. Det gör det ytterst relevant att undersöka hur begreppet används i media idag, drygt 25 år senare.

Ami Lönnroth (1990, sid. 9) ger begreppet maskrosbarn innebörden; ”Barn som klarar sig mot alla odds”, i sitt verk med samma titel. Hon utgår ifrån den engelsk-amerikanske psykiatern James Anthonys kriterier för vem som är ett maskrosbarn;

1. De har ovanligt lätt att klara sig socialt och de har också lätt att få andra människor att må bra.
2. De har lärt sig hur de ska få stöd av vuxna och hur de kan använda detta stöd.
3. De försöker, trots stora svårigheter, att aktivt bemästra sin omgivning och förvärvar därmed en känsla av egen makt.
4. De tänker självständigt och utvecklar en hög grad av autonomi tidigt i livet.
5. De tillhör en högpresterande grupp som uppvisar mycket goda resultat i allt de företar sig.

James Anthony (1987) använder sig av termen ”invulnerables” och han menar att dessa personer utmärks av att de uppvisar en hög grad av kompetens trots stressande miljöer och erfarenheter. De är socialt begåvade, omtyckta av sig själva och andra, självständiga, de har självkontroll och är ansvarsfulla. Han fortsätter med att beskriva dem som reflekterande snarare än impulsiva och att de har lätt för att reglera sina känslor. Deras iver att lära och deras nyfikenhet gör att de blir engagerade i skolan och omtyckta av lärare. Anthony (1987) menar att istället för att brytas ner när det blir tufft så presterar de bättre än någonsin.

Jag vill undersöka hur dessa definitioner står i relation till svensk dags- och kvällspress och avser att utifrån dem, tillsammans med andra teorier, resonera kring min empiri. Särskilt intressant för min undersökning finner jag den återkommande beskrivningen av maskrosbarn kopplat till prestationer. Är detta även något som media förmedlar i sin framställning av maskrosbarn?

2.2 Resiliens

Helmen Borge (2005, sid. 13) menar att maskrosbarn är nära förknippat med begreppet resiliens, vilket kan sägas stå för bemästring, motståndskraft och överlevnadsmekanismer. Rent vetenskapligt ger hon maskrosbarn betydelsen, ”... riskbarn som använder sina mycket speciella egenskaper i sin miljö”. Det är t.ex.

vanligt att barn som växer upp i miljöer där alkoholmissbruk är en del av vardagen, tar ansvar för hushållssysslor och för sina syskon. De får på så sätt en form av uppskattning. Helmen Borge (2005) klargör att det dock inte är fråga om någon speciell ”maskrosegenskap”. De beskyddande egenskaperna varierar och resiliens uppstår genom en samverkan mellan barnets individuella egenskaper och miljöns egenskaper. Tillsammans kan dessa förhållanden bidra till att barnet så småningom förbättrar sin situation och blir ett så kallat maskrosbarn.

Werner och Smith (2003) har i sin välkända longitudinella studie kring barn från ön Kauai som växt upp under svåra förhållanden, lyft fram friskfaktorer som kan hjälpa sådana barn att utveckla en god psykisk hälsa. De menar att det finns en gemensam kärna av individuella förutsättningar och yttre källor till stöd som bidrar till att individer som växer upp under svåra förhållanden får motståndskraft och/eller återhämtar sig helt som vuxna. Däribland nämner de temperamentsdrag som väcker positiva reaktioner från föräldrar, kamrater och lärare, såsom effektivitet, planeringsförmåga och god självkänsla, men också andra vuxna som är stödjande och uppmuntrande. De pekar dessutom på faktorer som studiebegåvning och motivation till prestation i skolan. Lagerberg och Sundelin (2000) menar att social kompetens är något som kan skydda barn från en ogynnsam utveckling. Den sociala kompetensen gör att barnet lättare blir omtyckt av sin omgivning, som t.ex. lärare, och därmed får positiv uppmärksamhet som kan leda till bättre skolresultat.

Prestationer i skolan och därmed bekräftelse från omgivningen betraktas med andra ord av flera forskare vara avgörande faktorer för att barn som växt upp under svåra förhållanden ska klara sig. Ansvarstagande och den egna styrkan är andra viktiga faktorer som lyfts fram. Jag vill undersöka huruvida dessa faktorer återfinns i medias framställning av maskrosbarn.

3 Tidigare forskning

Då syftet med min studie är att belysa och problematisera begreppet ”maskrosbarn” utifrån den bild som svensk dags- och kvällspress förmedlar, kopplat till den samhällseliga kontexten, har jag orienterat mig kring kunskapsläget vad gäller liknande studier. De definitioner av maskrosbarn som jag presenterade tidigare, samt forskningen kring resiliens skulle kunna ha utgjort tidigare forskning om min

undersökning fokuserat på maskrosbarnen själva. Men i detta fall utgör de mer en bakgrund som bidrar med en utgångspunkt för min studie.

Det var först när jag studerade andra kandidatuppsatser som jag valde inriktning för min undersökning. Jag tog del av flera uppsatser som berörde begreppet maskrosbarn, framförallt i form av litteraturstudier kring ämnet (Cöster 2001; Herath Mudiyansele & Nilsson 2011; Svärd & Ekerholm 2011). Då detta redan kändes utforskat, valde jag att istället inrikta mig på en analys av medias framställning av maskrosbarn. Detta för att försöka få en bild av hur begreppet maskrosbarn kan tänkas uppfattas av människor i allmänhet.

Antologin "Sociala problem och socialpolitik i massmedier" (Blomberg et al. 2004) består av ett antal bidrag från framstående nordiska forskare, som alla behandlar massmediaforskning om sociala problem, socialt arbete och socialpolitik. Blomberg et al. (2004) menar att det finns många likheter vad gäller välfärdsstaten och mediakulturen i de nordiska länderna. Samtliga bidrag fokuserar på förhållandet mellan text och verklighet.

Ett av bidragen står Gunvor Andersson för. Hon är bl.a. professor i socialt arbete och hennes forskning är främst inriktad på social barnavård och utsatta barn. Andersson (2004) hävdar att det inte längre finns en tanke om att massmedia på ett objektivt och opartiskt sätt förmedlar en bild av verkligheten. Istället finns det en medvetenhet kring vad man ska skriva om och hur man ska göra detta. Det som framställs är en social konstruktion på så vis att artikelförfattaren ger det som skrivs innebörd, mening och betydelse. Hon ställer sig utifrån detta frågande till hur bilden av barns missgärningar konstrueras i pressen. När lyfts dessa fram och hur framställs de då? I forskningsprojektet granskas under 2001 fem svenska tidningar, vilka utgörs av såväl dags- och kvällspress som riks- och lokalpress, och 31 tidningsurklipp som berör yngre barns missgärningar analyseras i kapitlet. Polisen är i princip källan till information i samtliga artiklar, då barns missgärningar blir tillgängliga för pressen när de polisanmäls. Andersson (2004) inspireras av Winther Jörgensen och Phillips (2000) samt Faircloughs (1995) tredimensionella modell som är användbar vid diskursanalys. Hon menar att tidningstexterna är en diskursiv praktik som står i ett dialektiskt förhållande till den sociala praktiken, som i hennes fall är den sociala barnavården.

Anderssons (2004) resultat visar på att pressen förhållandevis sällan skriver om yngre barns missgärningar. När de gör det så handlar det främst om hot och våld mot

andra barn. Majoriteten av förövarna och offren är pojkar. Offren framstår som subjekt, medan förövarna framställs som objekt. Det är offren som kommer till tals i artiklarna. Andersson (2004) kopplar detta till den utveckling som håller på att ske inom teori och forskning, samt praktiska verksamheter som berör barn. Det handlar om att se barn som aktiva subjekt och inte som passiva objekt. Utifrån de pressklipp som Andersson (2004) använt sig av drar hon slutsatsen att barn framställs som en svag grupp som behöver skydd och stöd. I de få fall som det nämns vad socialtjänsten erbjuder barnen är det just skydd och stöd. Enligt henne tyder detta på att såväl pressen som myndigheterna ser barn som en svag grupp som ska skyddas, och inte som delaktiga och ansvarstagande samhällsmedborgare. Det är dessutom svårt för pressen att granska makthavare och myndigheter i deras arbete med barn eftersom det finns en stor respekt hos pressen för deras förtegenhet. Pressen är också varsam i sin rapportering kring barn.

Ett annat bidrag i antologin (Blomberg et al. 2004) är Roivainens (2004) finländska förortsdiskussion. I hennes doktorsavhandling (Roivainen 1999) beskriver hon förorten som en dagstidningskonstruktion och materialet som analyseras består till största del av artiklar, hämtade från Finlands största dagstidning under tidsperioden 1955-1993, som innehåller ordet förort. Roivainen (2004) ser förorten som en diskursiv kategori och söker dess identitet via de kategorier och kategoriegenskaper som offentligheten konstruerar. Tidningarna skapar denna offentlighet som Roivainen (2004, sid. 201) liknar vid "... en institutionell arena, där de samhälleliga fenomenen identifieras, tolkas och definieras".

En tidning har sina egna konventioner och rutiner för att representera den sociala verkligheten. De diskurser, kategorier och ord som tidningen använder i olika sammanhang kan ses som resurser, som den lokala diskursiva kulturen erbjuder för att definiera och klassificera vardagliga fenomen (Roivainen, 2004, sid. 201).

Roivainen (2004, sid. 205-209) fokuserar på såväl text som kontext i sin analys av tidningsartiklarna. Hennes resultat visar på att förorten med dess bostadsområden och omgivning har gått från att beskrivas utifrån positiva kategoriegenskaper som *hälsosamma, vackra och öppna* på 1950-talet, till att bli en diskurs om "urban slum" i mitten av 1990-talet. Roivainen (2004) menar att de kategoriseringar och konstruktioner som rör förorten oundvikligen skapar och påverkar människors identitetsuppfattning, såväl den individuella som den kollektiva. Förorten och de

människor som bor där har via media blivit tillskrivna en marginell samhällslig position som speglar samhällets attityder gentemot dem.

Sammanfattningsvis beskriver Roivainen (2004) dagstidningen som en konstruktör av kategorier, vilka hjälper oss att ordna och förstå vår omvärld. Genom att kategorisera förenklar media verkligheten så att den blir begriplig utifrån deras syn. Det leder t.ex. till att människor tillskrivs egenskaper via media och att det är genom dessa egenskaper som vi sedan känner igen människor. Något som ofta får representera personer i media är kategorier som ålder, kön och yrke.

Vad jag vill påvisa med denna redogörelse av tidigare forskning, är att media har en stor betydelse vad gäller vår uppfattning om olika grupper av människor, såsom t.ex. maskrosbarn. Media konstruerar kategorier och knyter egenskaper till dessa vilka vi sedan lär känna människor utifrån. Dessa beskrivningar av verkligheten får också stor genomslagskraft i samhället. Ekecrantz och Olsson (1994) menar att medierna såväl representerar världen som konstruerar den och att det är någonstans i mötet mellan text och medvetande som den konstruerade verkligheten uppstår.

4 Metod

Mitt huvudsakliga fokus i denna undersökning är språket och hur detta används i dags- och kvällspress för att förmedla en bild av maskrosbarn. Det är således angeläget för mig att använda mig av en kvalitativ metod för att komma åt vilken betydelse som läggs i de ord som används och hur denna betydelse kan kopplas till den samhällsliga kontexten. Bryman (2011) tar upp tre aspekter som symboliserar kvalitativ forskning. För det första förklarar han att kvalitativ forskning har en induktiv syn på förhållandet mellan teori och praktik. Detta innebär att det är empirin som styr valet av teori och inte tvärtom. För det andra intar kvalitativ forskning en kunskapsteoretisk ståndpunkt som betonar människors tolkningar av sin omvärld. Det är utifrån dessa tolkningar som vi kan få en förståelse för den sociala verkligheten. Detta kombineras med en ontologisk ståndpunkt, vilken kan beskrivas som konstruktionistisk i den mening att människors egenskaper konstrueras och får mening i och med den sociala interaktionen. Tillsammans sammanfattar detta mina utgångspunkter i denna studie.

Att studera texter inom samhällsvetenskapen kan säga mycket om människors föreställningar om samhället, om relationer mellan olika grupper och hur identiteter skapas och upprätthålls. Texter i alla dess former påverkar människor och de påverkas av människor. Det som utgör metoden är vilka aspekter som väljs ut för en analys, hur analysen görs och hur textanalysen tar hänsyn till textens sammanhang (Boréus 2011). Jag har valt att använda mig av den kvalitativa metoden diskursanalys. Diskurser definieras som sociala eller språkliga praktiker (Bergström & Boréus 2005; Boréus 2011). Diskursanalysen har en socialkonstruktionistisk utgångspunkt, vilket innebär att verkligheten tillskrivs mening genom vår sociala interaktion. Vi tolkar och kategoriserar vår omgivning för att göra den begriplig. Detta görs till stor del med hjälp av språket, vilket gör det nödvändigt att studera språket för att få en förståelse för vår uppfattning om saker och ting. Vår kunskap och förståelse för världen är dessutom beroende av tid och rum (Boréus 2011; Burr 1995). Diskursanalysen har många olika inriktningar. De som jag valt att använda mig av är kritisk diskursanalys, diskurspsykologi och diskursteori. Gemensamt för dessa är att samtliga ser diskursernas verklighetsbeskrivningar som viktiga och att de får sociala konsekvenser. Diskurserna är grundläggande för det sociala på så sätt att de genom sitt sätt att framställa världen styr människors uppfattningar om sig själva och sin omvärld (Winther Jörgensen & Phillips 2000). En viktig aktör i denna process är media (Fairclough 1995).

Jag har valt att enbart göra en sammanfattning av diskursanalysen i metoddelen och kommer istället att utveckla mina tankar kring denna under teoretiska utgångspunkter. Detta beror på att diskursanalysen både kan ses som en teori och en metod (Winther Jörgensen & Phillips 2000). Jag kommer att använda mig av den diskursteoretiska ansatsen i min analys och det är därför viktigt att jag grundligt redogör för denna.

4.1 Förtjänster och begränsningar

Frågan om reliabilitet och validitet inom kvalitativ forskning är omdiskuterad. Det handlar i huvudsak om i vilken mån det går att uppfylla dessa kriterier med kvalitativa metoder och i vilken mån det är önskvärt. Reliabilitet betyder att en undersökning ska kunna upprepas och ge samma resultat, oberoende av vem som gör den. Det hänger ihop med ett annat kriterie som kallas replikation (Bryman 2011).

Med validitet menas i vilken mån man mäter det man avser att mäta. Kvalitativa forskare menar att deras resultat är representationer av den sociala verkligheten, de strävar med andra ord inte efter att komma fram till en enda och absolut sanning (Bryman 2011).

Det har gjorts flera försök att anpassa kriterierna reliabilitet och validitet till den kvalitativa forskningen. Bryman (2011) refererar till Lincoln och Guba (1985) samt Guba och Lincoln (1994) som föreslår alternativ till kriterierna för bedömning av kvalitativa undersökningar. Dessa alternativ är tillförlitlighet och äkthet och i stort sett går kriterierna ut på att man som forskare bör göra så utförliga och rättvisa beskrivningar som möjligt i sina undersökningar.

Bergström och Boréus (2005) argumenterar för en användning av diskursanalys i samhällsforskningen genom att hänvisa till dagens informationssamhälle. Eftersom vi ständigt kommunicerar med varandra genom såväl tal, text och bild är det ytterst angeläget att fokusera på språkets betydelse. De menar också att diskursanalysen med sin betoning på identiteter kan bidra med ett fokus på frågor kring makt. Ytterligare en sak som de pekar på är att diskursanalysen med sina många olika inriktningar bidrar till metodutveckling.

Diskursanalysen har dock även sina svagheter. De stora frågetecknen kan sammanfattas i att det finns oklarheter kring vad som är sant och falskt. Om allting är en social konstruktion finns det inga fakta att förhålla sig till. Vad är då verklighet? Och var går gränsen mellan det diskursiva och det icke-diskursiva? Ett annat problem som de tar upp och som knyter an till detta är huruvida forskaren kan hålla sig utanför de diskurser han eller hon studerar. Forskaren har också en förförståelse när denne ger sig in i en undersökning av något och det är viktigt att vara medveten om denna för att kunna se bortom den (Bergström & Boréus 2005).

En annan sak som Bergström och Boréus (2005) kan se som problematisk med diskursanalysen är det faktum att det är en komplicerad och ganska invecklad metod, med alla sina olika typer av inriktningar, och att det därmed finns en risk att resultaten blir svårtolkade. Det är därför viktigt att som forskare noga beskriva hur man gått tillväga och hur man kommit fram till de resultat man fått. Noggranna förklaringar underlättar för förståelse av forskningen och ökar samtidigt möjligheten för andra att få samma resultat. Det stärker således både reliabiliteten och validiteten att göra undersökningen så genomskinlig som möjligt.

Något som jag ständigt har fått påminna mig om under arbetets gång har varit att det är just medias framställning av maskrosbarn som jag vill undersöka och att det är det som är syftet med min studie. Många gånger har jag kommit på mig själv att analysera intervjupersonernas utsagor i artiklarna, men det är ju inte det som är meningen. Hade undersökningen varit mer omfattande och jag haft mer tid på mig så hade jag gärna också undersökt intervjupersonernas tankar kring hur de framställs i artiklarna, samt artikelförfattarens tankar om hur de valde att framställa maskrosbarnen. Detta för att få in subjekten i undersökningen och få en större förståelse kring hur man talar om maskrosbarn i dagens samhälle.

4.2 Urval

Det är viktigt att argumentera för och motivera sitt val av texter. Det handlar om såväl antal som typ av texter. Valet kan alltid ifrågasättas eftersom forskaren valt att ta med vissa saker och utesluta andra (Bergström & Boréus 2005; Boréus 2011).

När jag bestämde mig för att min undersökning skulle bygga på diskursanalys av tidningsartiklar sökte jag på ordet maskrosbarn i databasen Retriever Research (f.d. Mediarkivet). Till en början sökte jag artiklar under de senaste 30 åren, men när jag tittade närmre på under vilka år det fanns träffar så såg jag att det tidigast fanns träffar på artiklar med ordet maskrosbarn år 1990. Jag bestämde mig för att söka från detta år fram tills idag, 2011. Jag tog sökdatumet (10/11) som ett avstamp och slut på min sökning. Jag avgränsade mig till *svensk tryckt press*. Jag testade med att begränsa sökningen till förekomst av ordet maskrosbarn endast i rubriken, men ändrade detta sedan till att söka efter ordet maskrosbarn i hela artikeln då jag ville få fler artiklar att välja bland. Eftersom det dock redan fanns en hel del träffar, men många irrelevanta sådana (t.ex. sådana som berörde maskrosor), valde jag att sortera efter *mest relevanta*. Bland dessa valde jag sedan de artiklar som bestod av intervjuer med personer som på ett eller annat sätt identifierades som maskrosbarn. Detta är intressant eftersom den sociala interaktionen är viktig för skapandet av identiteter enligt en diskursanalytisk ansats (Bergström & Boréus 2005; Boréus 2011). Bryman (2011) menar att kvalitativa forskare ofta gör ett målinriktat urval, vilket innebär att dokument, som i mitt fall, väljs ut med hänvisning till forskningsfrågorna. En form av sådant urval är teoretiskt urval. Bryman (2011) refererar till Glaser och Strauss (1967)

när han menar att detta är ett sätt att lyfta fram och koppla relationen mellan kategorier och deras egenskaper till teori.

Bland över 900 artiklar valde jag ut åtta artiklar som var relevanta för min undersökning utifrån ovanstående premisser. Samtliga härstammar från svensk dags- och kvällspress och såväl riks- som lokalpress finns representerade. Anledningen till att jag begränsade mig till åtta artiklar var att jag kände att behovet var mättat vid dessa. Detta är något som Bryman (2011) benämner teoretisk mättnad och som han delvis förklarar som, med hänvisning till Strauss och Corbin (1998), som att inget nytt eller relevant framkommer. Jag funderade på att utöka mina artiklar till 15 i antal. Då hade jag tänkt dela upp artiklarna i grupper eftersom några handlade om personer verksamma inom organisationen Maskrosbarn, vilken jag inte avser att analysera i min undersökning, och det i några inte medverkade intervjupersoner utan artikelförfattaren istället själv resonerade kring olika maskrosbarn. Då jag, som jag tidigare nämnde, är intresserad av den sociala interaktionen i artiklarna, så valde jag att utesluta de sistnämnda. De sammanlagt sju artiklarna som jag till slut valde bort har jag dock bearbetat ordentligt och det var först efter denna bearbetning som jag bestämde mig för att inte ta med dem.

En sak som fångade mitt intresse under sökningens gång, var att det 1990 fanns en träff på sökordet maskrosbarn och att det 2011 fanns 187 träffar. Antalet artiklar som berörde begreppet maskrosbarn blev alltså bara fler och fler, med vissa undantag, ju närmre nutid vi kom. Dessutom var ökningen störst under de senaste åren, då de nästintill fördubblades för varje år som gick. Exempel på detta är att det 2008 fanns 50 artiklar, 2009 fanns det 106 artiklar och 2010 fanns det 190 artiklar på sökordet maskrosbarn utifrån mina begränsningar. Ett av de undantag som jag nämnde är dock minskningen mellan 2010 och 2011. Det är svårt att säga vad som är anledningen till att utvecklingen ser ut på detta vis, men något som möjligtvis påverkat är Ami Lönnroths lansering av ordet maskrosbarn på DN:s Idagsida hösten 1985 (Nyordsboken 2000). Begreppet har därefter rimligtvis fått mer fäste för varje år som gått. Dock är det oklart vad som gjort att antalet artiklar med begreppet maskrosbarn i media avstannat under det senaste året. Det skulle vara väldigt intressant att veta hur det kommer att se ut under de följande åren.

Med detta resonemang menar jag att det är relevant att undersöka förekomsten av begreppet maskrosbarn i svensk dags- och kvällspress under perioden 1990-2011,

eftersom det var under denna period som begreppet lanserades och gjorde sig känt för allmänheten.

4.3 Kodning

Jag vill också säga något kort om kodningen jag gjort i min undersökning. Kodning beskrivs av Aspers (2007) som ett sätt att bryta ner sitt material i mindre delar. Dessa delar kallas koder och de kan hämtas från såväl teori som empiri. Jönson (2010) förklarar att det handlar om att ordna sitt material samt synliggöra mönster och samband. På så sätt menar han att kodningen är en del av analysen, det vill säga tolkningen av materialet. Liksom Aspers (2007) menar Jönson (2010) att koder kan utgöras av kategorier och begrepp utifrån empirin eller så kan de bygga på forskningsfrågorna och de teoretiska begrepp som används. Jag har gjort min kodning med hjälp av en intervjuguide (se bilaga) som varit kopplad till mina frågeställningar, vilka i sin tur är influerade av såväl empiri som teori.

4.4 Etik

Det finns etiska principer som det ska tas hänsyn till i all forskning. Dessa kan uttryckas i fyra huvudkrav – informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet handlar om att de som deltar i eller berörs av studien ska informeras om syftet med undersökningen och vad den innebär för deras del. Samtyckeskravet innebär att undersökningsdeltagarna själva har rätt att bestämma över sin medverkan och på vilket sätt denna ska ske. Konfidentialitetskravet innebär att de medverkande har rätt att vara anonyma i undersökningen och att deras personuppgifter ska skyddas på så vis att ingen utomstående får tillgång till dem. Insamlade uppgifter kring personer i undersökningen får inte heller användas för annat än forskningsändamålet, enligt nyttjandekravet (Bryman 2011; Vetenskapsrådet 2011).

Eftersom jag gör en studie i vilken jag använder mig av offentligt tryckt material i form av tidningsartiklar från dags- och kvällspress, anser inte jag att de etiska principerna är lika relevanta i mitt fall som för någon som t.ex. använder sig av intervjuer. De personer som medverkar i artiklarna har valt att gå ut med personliga uppgifter som varit möjliga för vem som helst att ta del av. Det är dessutom inte

intervjupersonerna i artiklarna som jag avser att analysera, det är medias framställning av dessa. Jag förnekar dock inte att det finns etiska svårigheter i studien jag avser att genomföra. Det finns en risk för att min undersökning kring begreppet maskrosbarn kan uppfattas som kritisk, på så sätt att jag ifrågasätter begreppet. Det kan vara känsligt för de personer som kallar sig maskrosbarn och som kanske byggt upp en identitet kring detta. Men jag vill återigen påminna om att det är medias framställning av maskrosbarn som jag vill undersöka, även om jag genom att göra detta indirekt kan komma att påverka maskrosbarnens uppfattning om sig själva.

4.4.1 Förförståelse

Vår förförståelse är en nödvändighet för att vi ska kunna förstå något överhuvudtaget. Förförståelsen styr vårt sökande och påverkar vad det är vi väljer att lägga fokus på (Ödman 2007). Med detta vill jag säga att jag hade en förförståelse om begreppet maskrosbarn innan jag gick in i denna studie. Det var också denna förförståelse som gjorde att jag valde detta ämne och som påverkat riktningen på undersökningen. Ödman (2007) menar att det är viktigt att redogöra för denna förförståelse och att det är viktigt att vara öppen för en modifiering av denna egna förförståelse under arbetets gång. Min förförståelse utgjordes till exempel av att prestationer var kopplat till maskrosbarnen. Detta var något som jag sedan fann i min sökning av material till uppsatsen. Troligtvis var det så att min förförståelse påverkade inriktningen i studien, men jag vill ändå hävda att min undersökning inte utgår från någon hypotes utan snarare från de definitioner som finns av maskrosbarn, och det anser jag nödvändigt för att få en relevant utgångspunkt i uppsatsen.

5 Teoretiska utgångspunkter

5.1 Diskursanalys

Diskursanalys är en teori och metod med en konstruktivistisk utgångspunkt. Det betyder att den bygger på antagandet att verkligheten är socialt konstruerad och på det sätt vi använder språket och hur vi agerar har betydelse för vilken mening vi tillskriver vår omgivning, t.ex. vilka egenskaper personer som anses tillhöra olika grupper tillskrivs. Dessa indelningar och tolkningar utifrån den språkliga

användningen får konsekvenser för människor. Enligt diskursanalysen ser våra föreställningar om världen olika ut beroende på tid och rum, det är föränderligt (Boréus 2011).

Bergström och Boréus (2005, sid. 17) menar att diskursbegreppet "... åsyftar någon typ av social praktik som har med språkanvändning i något speciellt sammanhang att göra. Sociala praktiker är sätt som interagerande människor gör saker på. Det är fråga om handlingsmönster, vanor och konventioner som kan vara mer eller mindre regelstyrda". Samma författare menar att språkanvändning är en social aktivitet och att språk formas i en social kontext.

För att kunna besvara mina frågeställningar och uppfylla mitt syfte med denna studie anser jag att jag måste kombinera tre olika inriktningar inom diskursanalysen. Jag kommer nedan att redogöra för var och en av dem och förklara varför just den inriktningen är relevant för min undersökning. Tills sist kommer jag att avsluta med att argumentera för en mångperspektivistisk ansats.

5.1.1 Kritisk diskursanalys

Det finns flera olika inriktningar inom diskursanalysen. Den som är mest relevant för min undersökning är den kritiska diskursanalysen, eftersom den särskilt definierar diskurser som språkliga praktiker – vedertagna uppfattningar om hur vi kategoriserar och talar i ett socialt sammanhang där många människor interagerar språkligt (Boréus 2011).

En av förgrundsgestalterna inom den kritiska diskursanalysen är Norman Fairclough. Enligt honom har diskurser tre olika funktioner. De påverkar vår uppfattning av verkligheten och vår förståelse av samhället, de konstruerar sociala identiteter och vidmakthåller relationer mellan grupper av människor (Bergström & Boréus 2005; Boréus 2011).

Då mitt intresse i denna studie är att undersöka hur media förmedlar den kollektiva identiteten maskrosbarn, så vill jag knyta an till Faircloughs (1995) tankar om vilken inverkan media har på relationer och identiteter. Han menar att medias påverkan inte bara handlar om hur de selektivt representerar världen, utan också om vilken sorts sociala identiteter, vilka versioner av jaget de förmedlar och vilka kulturella värderingar detta medför.

Diskurser och texter påverkar varandra ömsesidigt, liksom diskurser och sociala praktiker (Boréus 2011). Något som är utmärkande för Faircloughs teori är att han beskriver diskurs som både konstituerande och konstituerad. Kort innebär detta att de diskursiva praktikerna såväl påverkar som påverkas av samhälleliga och kulturella processer och strukturer. Förhållandet dem emellan är dessutom komplext och varierande över tid (Winther Jörgensen & Phillips 2000). Det är här som man kan ana den sociologiska traditionen hos Fairclough och den kritiska diskursanalysen.

Det centrala målet med den kritiska diskursanalysen är att kartlägga förbindelserna mellan språkbruk och social praktik. Fokus läggs på de diskursiva praktikernas roll i upprätthållandet av den sociala ordningen och i social förändring. Detta undersöker man genom att analysera de konkreta fallen av språkbruk eller den kommunikativa händelsen som en del av diskursordningen. Varje kommunikativ händelse fungerar som en form av social praktik genom att den reproducerar eller ifrågasätter diskursordningen. Det betyder att en kommunikativ händelse formar och formas av den bredare sociala praktiken genom dess förhållande till diskursordningen (Winther Jörgensen & Phillips, 2000, sid. 76).

5.1.2 Diskurspsykologi

Jag avser att kombinera kritisk diskursanalys med en annan inriktning inom diskursanalysen, nämligen diskurspsykologi. Detta för att få en socialpsykologisk inriktning i min studie. Winther Jörgensen och Phillips (2000) menar att diskurspsykologi är ett viktigt socialkonstruktionistiskt tillvägagångssätt inom socialpsykologin. Inom denna diskursanalytiska inriktning ligger fokus på människors subjektiva upplevelse av jaget och identitet. Dessa konstrueras i sociala praktiker och är således produkter av olika diskurser. Det innebär att identiteten är föränderlig och flerfaldig, men tillfälligt kan en viss identitet väljas framför andra. Det sker då en tillslutning som gör det möjligt för människor att skapa kollektiva identiteter. Detta är något som jag kan koppla till min undersökning kring maskrosbarn och den kollektiva identitet som detta begrepp innebär.

Boréus (2011) hänvisar till Wetherell och Potter när hon menar att sociala grupper och kategorier konstrueras genom diskurser, vilka innebär både sociala och psykologiska processer. Samma teoretiker förknippas med begreppet tolkningsrepertoar, ett verktyg vid textanalys. Winther Jörgensen och Phillips (2000) menar att Potter och Wetherells arbete är grundläggande för diskurspsykologin som helhet och de utvecklar deras föreställning om diskurser som tolkningsrepertoarer.

Potter och Wetherell menar att människor skapar sig en uppfattning om världen genom social interaktion och att språkbruket är centralt i denna process. Genom att studera det sätt på vilket människor talar kan man förstå deras upplevelse av sig själva, andra och världen. Diskurser är sociala praktiker där kategorier konstrueras. Denna modell är användbar för mig i min analys kring hur media framställer maskrosbarn på så sätt att den kan hjälpa mig att urskilja olika diskurser i texten utifrån språkbruket.

5.1.3 Diskursteori

Det är framförallt diskursteorins identitetsuppfattning som jag kommer att använda mig av. Jag har valt att begränsa mig till denna eftersom jag anser att de andra två inriktningarna – kritisk diskursanalys kompletterad med diskurspsykologi – bidrar med basen till min diskursanalytiska ansats.

Enligt en diskursteoretisk syn på skapandet av identiteten så finns det subjektpositioner som diskurserna erbjuder individen att identifiera sig med. Man talar om identitetens nodalpunkt och att olika signifikanter kopplas till denna. Signifikanterna bildar ekvivalenskedjor som gör identiteten relationell. Exempelvis kan man kalla sig kvinna och då förväntas man ha vissa egenskaper och uppträda på ett visst sätt för att kunna identifieras som en sådan och för att kunna avgränsa sig från andra. Det handlar om en diskursiv konstruktion som i högsta grad sker socialt. Du får med andra ord din identitet genom att representeras diskursivt. Skapandet av kollektiv identitet sker enligt samma principer. Representation är även här en viktig ingrediens. För att en grupp ska kunna bildas måste någon uttrycka sig kring den i ord (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Media kan sägas representera gruppen och den kollektiva identiteten maskrosbarn genom att de uttrycker sig i ord kring denna.

5.2 Ett integrerat perspektiv

Winther Jørgensen och Phillips (2000) argumenterar för att det kan vara fördelaktigt att använda sig av flera olika perspektiv när man ska studera ett område. Detta eftersom ett område ofta kan vara komplext och det därmed kan behövas analyseras utifrån olika synvinklar. En kombination av de tre diskursanalytiska angreppssätten som jag presenterat ovan är mångperspektiviskt i sig, men det kan även behövas berikas med ytterligare teorier. Det som är utmaningen är att integrera alla dessa olika

teorier så att de inte motsäger varandra. Min ambition är att lyckas med denna kombination så att jag ska kunna analysera min empiri på ett intressant sätt. Gemensamt för de tre diskursanalytiska inriktningarna – kritisk diskursanalys, diskurspsykologi och diskursteori – är att samtliga ser diskursernas verklighetsbeskrivningar som viktiga och att de får sociala konsekvenser. Diskurserna är grundläggande för det sociala på så sätt att de genom sitt sätt att framställa världen styr människors uppfattningar om sig själva och sin omvärld. Samtliga tre diskursanalytiska angreppssätt berör konstituerandet av jaget och identiteter, dock på olika sätt och i olika stor utsträckning. Winther Jörgensen och Phillips (2000) hävdar att den kritiska diskursanalysen är den inriktning som har minst förståelse för detta fenomen. Det finns stora likheter mellan diskurspsykologins och diskursteorins syn på subjektet och identiteter, men skillnaden dem emellan handlar om vad de väljer att lägga fokus på. Diskurspsykologin fokuserar på subjektet i social interaktion, medan diskursteorin fokuserar på gruppbildning och kollektiv identitet.

Om man arbetar utifrån Faircloughs teori kan man därför med fördel dra in de andra riktningarna när det gäller frågor om konstituerandet av jaget och grupper för att få bättre redskap till att belysa förbindelserna mellan å ena sidan bredare kulturella och sociala utvecklingstendenser och å andra sidan konkreta individers och grupperns attityder och handlingar (Winther Jörgensen & Phillips, 2000, sid. 139).

5.3 Analysverktyg

Det finns några centrala analysverktyg som man kan använda sig av inom diskursanalysen. Ett sådant handlar om att kartlägga det underförstådda, alltså att synliggöra det som tas för givet av såväl sändare som mottagare av en text. Ett annat är att analysera hur människor som kategoriseras på ett visst sätt framställs i texten. Det handlar om att kartlägga så kallade subjekspositioner som påverkas av språkliga praktiker och som skapar förväntningar på och föreställningar om människor. Det handlar också om hur positionen är gentemot andra, vilket handlingsutrymme som ges. Denna typ av analys menar Boréus kan användas för att:

1. ”Urskilja vilka kategorier av människor som refereras till i en diskurs.
2. Förstå kategoriernas begreppsliga bas, det vill säga vad som gör att en person kategoriseras på ett bestämt sätt.

3. Undersöka hur personer kategoriserade på detta sätt framställs, det vill säga hur de beskrivs, vilka egenskaper de tillskrivs och vilket slags handlingar de sägs utföra” (2011, sid. 159).

Det finns även två ytterligare punkter som hänvisar till analys av subjektspositioner, men det är de tre förstnämnda som jag anser aktuella för min undersökning kring hur maskrosbarn framställs i media.

Ett tredje verktyg är utestängningsprocedurer. Genom att något stängs ute så betraktas det som onormalt och avvikande. Det finns här en tydlig maktaspekt kring vem som avgör vad som ska falla inom ramarna och inte. Det är framförallt den diskursanalys som inspirerats av Michel Foucault som avses här (Boréus 2011).

Något som jag även avser att använda mig av i min analys av tidningsartiklarna är Faircloughs (1995) tredimensionella modell, som han menar är användbar vid en kritisk diskursanalys av en kommunikativ händelse, vilken som i mitt fall kan vara en tidningsartikel. Jag väljer att beskriva modellen i svenska termer utifrån Winther Jörgensen och Phillips (2000, sid. 74). De förklarar att modellen innebär att analys ska ske utifrån textens egenskaper (text), de produktions- och konsumtionsprocesser som är förbundna med texten (diskursiv praktik) och den bredare sociala praktik som den kommunikativa händelsen är en del av (social praktik).

Med hjälp av Boréus (2011) analysverktyg och Faircloughs (1995) tredimensionella modell kan jag analysera min empiri utifrån dagens samhälle, vilket jag ska lyfta fram i kommande avsnitt. Genom att vi kopplar empirin till ett vidare sammanhang får vi också en förståelse för *the order of discourse*, som enligt Fairclough (1995) syftar på de generella och övergripande strukturerna och på vilket sätt dessa utvecklas i den föränderliga sociala och kulturella kontexten.

5.4 Den samhälleliga kontexten

Det finns olika sätt att beskriva den samhälleliga kontexten på. Jag har valt en socialpsykologisk inriktning, eftersom jag fokuserar på hur samhällets diskurser, genom media, kan tänkas påverka individers identitet. Jag vill förtydliga att det är det västerländska samhället jag syftar på.

5.4.1 *Tillhörighet och föränderlighet*

Dencik (1998) beskriver identitetsbegreppets utveckling och menar att tillhörighet vad gäller identitet i vår samtid har fått en mindre social betydelse, men en större psykologisk betydelse. Han förklarar det som att sådana sociala tillhörigheter som tidigare var självklara har kommit att upplösas och omvandlas i och med den postmoderniseringsprocess som de teknologiskt och ekonomiskt mest utvecklade samhällena genomgår idag. Dessa sociala tillhörigheter, som t.ex. kön, etnicitet och klass, utgjorde förr en del av ens identitet. När det nu inte längre är lika självklart så menar Dencik (1998) att människor har en tendens att sträva efter att skapa nya identitetsgivande samhörigheter som man de kan ingå i. Det råder en identitetsosäkerhet.

Dencik (1998, sid. 55-58) lyfter fram tre sociala processer som kan skönjas i vårt lands utveckling mot ett postmodernt samhälle.

- *Globaliseringen* av de ekonomiska och kulturella inflytande- och informationsströmmarna.
- *Individualiseringen* av människors livsvillkor.
- *Pluraliseringen* av livsformerna.

Sammanfattningsvis kan dessa processers innebörd och betydelse för individerna i samhället beskrivas som att gränserna suddats ut. Vi lever i en värld med ökad tillgänglighet och ökade möjligheter. Traditionella mönster upplöses på grund av att vi influeras av vår omvärld. Det är inte längre lika avgörande för ditt liv var du föds och i vilken familj. Detta gör dock, enligt Dencik (1998), att människan blir rotlös och själv måste ta ansvar för att tillhöra något som kan forma hans eller hennes identitet.

5.4.2 *Social kompetens*

Den tilltagande individualiseringen i dagens samhälle ställer krav på oss att utveckla en social kompetens för att få tillgång till det sociala. I det postmoderna samhället råder både stark tillhörighetsreglering och stark individualisering på en och samma gång, till skillnad mot vad det gjorde i det förmoderna och det moderna samhället. Medan det förmoderna samhället betonade tillhörigheten, betonade det moderna samhället individualiseringen. Det andra kan ses som en reaktion på det första. Förklaringen till att det postmoderna samhället betonar båda aspekterna beror på att tillhörigheten i mycket högre utsträckning än tidigare är individuellt vald (Persson

2003). Persson (2003) hävdar att individualiseringen är så långt utvecklad att grupptillhörigheten kan eller måste väljas. Det gör att det i ett sådant samhälle skapas sociala problem som ensamhet och isolering när gemenskapen inte är lika given.

Individualiseringen förknippas i det postmoderna samhället starkt med individuellt oberoende, men Persson (2003) menar att denna strävan efter oberoende istället skapar ett beroende. Så fort individen avstår från att göra dessa ständiga val betraktas detta som ett beroende. Han beskriver utvecklingen som en långvarig och stark individualiseringsprocess som skapat individer som framstår som oberoende, men som längtar efter tillhörighet. Valet av tillhörighet i en grupp kan ge trygghet och en identitet, genom att individen blir bekräftad av andra. Detta resonemang menar jag kan kopplas till gruppen och den kollektiva identiteten maskrosbarn, vilken erbjuder människor tillhörighet och bekräftelse.

6 Analys

6.1 Bakgrundsinformation

I de artiklar som jag valt att använda mig av beskrivs intervjupersonerna utifrån kön, ålder och sysselsättning, med undantag för ålder i två av artiklarna. Enligt Roivainen (2004) är detta kategorier som ofta får representera personer i media.

Sju av de intervjuade är kvinnor (två kvinnor intervjuas i en av artiklarna) och två är män. De är samtliga medelålders, den yngsta är 37 år och den äldsta 50 år. Vad personerna arbetar med får stor uppmärksamhet och vad jag har kunnat se i min sammanställning har intervjupersonerna antingen ett yrke som beskrivs som framgångsrikt, och/eller så ägnar sig intervjupersonerna åt välgörande insatser. I ordningsföljd från artikel 1 till artikel 8 ägnar sig intervjupersonerna åt följande:

- Formger tidningar
- Läser psykologi och föreläser om sin barndom; Arbetar som musiker
- Fotbollsspelare, musiker och student
- Hälsoprofet
- Deckarförfattarinna
- Startat ett nätverk för maskrosbarn och arbetar på ett läkemedelsföretag
- Jurist

- F.d. modell och driver nu en egen fotvård- och massageklinik

Anledningen till att intervjupersonerna uppmärksammas i media är ganska lika mellan de olika artiklarna. Det handlar i grund och botten om att de åstadkommit något yrkesmässigt. Här kommer vi in på betydelsen av att klara sig, eftersom deras bedrifter ställs i relation till deras uppväxt och barndom. Enligt Cronström (2003) är ett av kriterierna för att kunna betraktas som ett maskrosbarn att man ska kunna kvalificera sig för ett arbete och sedan kunna behålla det. Arbete betraktas således som viktigt både utifrån tidigare forskning kring maskrosbarn och utifrån media. Jag vill ge några exempel på beskrivningar som kan anses som skäl till att intervjupersonerna uppmärksammas i media och som visar på detta;

Artikel 3

Ingress: Finlands bidrag till världen är, har vi lärt oss, mobiltelefoner, filosofer, dirigenter, koskenkorva, bastu och hockeykämpar. Men fotbollsspelare? Här har vi i alla fall en finskfödd, filosofisk mittfältare: Lasse Mattila, Östersund. Kort i rocken, högst i luften och djupast i ÖFK.

Artikel 5

I augusti kom hennes senaste bok ”I denna ljuva sommartid”, som också filmatiseras i en tysk produktion med svenska skådespelare som Peter Haber, Tuva Novotny och Lia Boysen.

Artikel 6

Underrubrik: Anne-Lie Holmström startade nätverk för att fånga upp barn som har det trassligt hemma.

Vare sig det är som ett ”... bidrag till världen...” i form av fotbollsspelare, en framgångsrik författare eller grundare av ett nätverk som maskrosbarnen framställs, så är deras yrkesmässiga prestationer den främsta anledningen till att de uppmärksammas i media.

6.2 Definitioner av ”maskrosbarn”

I samtliga artiklar går det att hitta definitioner av maskrosbarn. De liknar varandra till stor del. En återkommande beskrivning är att det är en person som klarat sig mot alla odds. Denna beskrivning känns igen ifrån Ami Lönnroths (1990 sid. 9) definition av maskrosbarn; ”Barn som klarar sig mot alla odds”. Drygt 25 år efter lanseringen av begreppet i dagspress är det alltså fortfarande en vanlig beskrivning av maskrosbarn i media (Nyordsboken 2000). Något som gör det hela än mer intressant är att denna

definition av maskrosbarn uttrycks av artikelförfattaren för intervjupersonernas räkning. Det är alltså inte egentligen maskrosbarnen själva som beskriver sig på detta sätt, utan artikelförfattarna. Jag tänker illustrera detta med följande exempel;

Artikel 1

– Men tro inte för den skull att det bara är lätt att vara maskrosbarn – en som klarat sig mot alla odds – det är jobbigt också, och innebär mycket smärta, säger Minna.

Artikel 2

Rubrik: Maskrosbarnen som trotsade oddsen och överlevde

Ingress: Vad är det som gör att vissa utsatta barn klarar sig mot alla odds?

Artikel 6

Ingress: Med två alkoholiserade föräldrar kunde Anne-Lie Holmström, 46, fått en bättre start i livet. I dag kallar hon sig för ett maskrosbarn – en person som klarar sig mot alla odds.

Trots att det i första exemplet är intervjupersonen som uttrycker något, så verkar det som att det är artikelförfattaren som definierat begreppet maskrosbarn åt denne genom att skriva ut bindestreck i texten.

Det är här som subjektspositionerna framgår. Dessa påverkas av de rådande diskurserna och skapar förväntningar på och förställningar om människor. Det handlar om att se hur människor som kategoriseras på ett visst sätt framställs i texten (Boréus 2011). Roivainen (2004) menar att media genom att kategorisera förenklar verkligheten så att den blir begriplig utifrån deras syn. De skapar diskurser, kategorier och ord som hjälper oss att känna igen vår omvärld.

Media influeras av och influerar den samhälleliga kontexten, vilken i vår tid präglas av individualisering. Denna utveckling gör det mer angeläget än förr för människor att aktivt söka sig till gemenskaper där de kan identifiera sig med andra (Dencik 1998; Persson 2003). Maskrosbarn utgör en sådan gemenskap.

Jag kommer senare att komma in på vad det innebär att ha klarat sig, men jag anser det nödvändigt att redan här beröra detta för att förstå vad artikelförfattaren menar med uttrycket ”mot alla odds”. I de artiklar som jag valt ut för min analys beskrivs uppväxten som svår för intervjupersonerna. Detta knyter an till andra definitioner av maskrosbarn; ”Barn som lever under svåra villkor och lär sig att bemästra dem” (NE, 2011), ”Barn som inte knäcks av en svår uppväxt” (SAOL, 2011) och ”Barn som trots svåra uppväxtförhållanden klarar sig bra i livet” (Nyordsboken, 2000).

6.3 Beskrivningar av barndom

I artiklarna beskrivs de svåra uppväxtförhållandena framför allt i form av alkoholmissbruk, men våld samt omhändertagande och fosterhemsplaceringar är också vanligt förekommande. För övrigt nämns även psykisk störning och utvecklingsstörning hos föräldrar, brist på struktur och dödsfall någon enstaka gång vardera. Detta går att koppla till Cronströms (2003) definition av maskrosbarn där hon använder sig av kriterier som lyfter fram såväl missbruk som allvarlig psykisk störning hos föräldrarna under uppväxttiden.

Det är med andra ord väldigt sällsynt med positiva beskrivningar av barndom och uppväxt i artiklarna kring maskrosbarnen, och det är varken förvånande eller oväntat. Maskrosbarn är starkt förknippat med begrepp som resiliens, vilket syftar på bemästring, motståndskraft och överlevnadsmekanismer hos barn som växt upp under svåra förhållanden (Helmen Borge 2005; Lagerberg & Sundelin 2000; Werner & Smith 2003). En annan aspekt som framkommer i empirin och som knyter an till begreppen maskrosbarn och resiliens är ansvarstagande. Flera av intervjupersonerna beskriver att de fick ta ett stort ansvar under barndomen. Här är några exempel;

Artikel 2

Lisbeth: ... Hemma var det jag som såg till att allt fungerade, jag som satt med mina systrar på toaletten när de kräktes, jag som gick emellan när pappa skulle slå, jag som följde mamma till socialen för att hjälpa henne med blanketterna.

Artikel 3

– Man kan väl säga att mamma och jag levde var sina liv. Ibland fick jag stjäla pengar ur hennes plånbok för att gå och köpa mat, berättar Lasse sakligt.

Artikel 5

Som om inte faderns alkoholproblem var nog insjuknade Maris mamma i en svår form av livmoderhalscancer när Mari var 14. Sjukdomen och behandlingen var så utmattande att det främst var Mari och hennes syskon som fick sköta hushållet.

Artikel 6

Lugnt och sakligt berättar hon om hur hennes mammas och styvpappas alkoholism tvingade henne att bli extramamma till sina tre syskon. Plus att hon ständigt kämpade för att hålla uppe skenet av den lyckliga familjen.

Intervjupersonerna beskriver att de fick ta ansvar för sig själva, sina syskon och sina föräldrar. I det sista exemplet uttrycker intervjupersonen till och med att "... hon ständigt kämpade för att hålla uppe skenet av den lyckliga familjen". Helmen Borge

(2005) menar att det är vanligt att barn, som växer upp i miljöer där alkoholmissbruk är en del av vardagen, tar ansvar för hushållssysslorna och för sina syskon. Media förmedlar alltså här en bild av maskrosbarn som stämmer väl överens med den vetenskapliga diskursen.

Något som uttrycks i två av artiklarna är att intervjupersonen sakligt berättar om sin svåra barndom. Anthony (1987) menar att maskrosbarn har självkontroll och lätt för att reglera sina känslor. Kanske är det detta som artikelförfattaren vill få fram genom att uttrycka sig på detta sätt. Samme teoretiker beskriver även maskrosbarnen som självständiga och ansvarsfulla.

I enlighet med en diskursteoretisk ansats så får diskursernas verklighetsbeskrivningar sociala konsekvenser på så vis att de genom sitt sätt att framställa världen styr människors uppfattningar om sig själva och sin omvärld. De diskursiva praktikerna både påverkar och påverkas av samhälleliga och kulturella processer och strukturer. Diskurser kan ses som tolkningsrepertoarer, ett verktyg vid textanalys inom diskurspsykologin. Genom att studera det sätt på vilket människor talar kan man förstå deras upplevelse av sig själva, andra och världen. Diskurser är sociala praktiker där kategorier konstrueras. Människor skapar sig en uppfattning om världen genom social interaktion och språkbruket är centralt i denna process (Winther Jørgensen & Phillips 2000).

6.4 Innebörden i begreppet ”klara sig”

För att kunna betraktas som ett maskrosbarn så ska man enligt flera definitioner ha ”klarat sig” på något sätt. Det kan handla om att lära sig bemästra de svåra villkoren man växer upp under, eller så kan det handla om att inte knäckas av en svår uppväxt och att trots svåra uppväxtförhållanden klara sig bra i livet (NE, 2011; Nyordsboken, 2000; SAOL, 2011). Begreppet resiliens, som använts i olika typer av framstående forskning kring barn som växt upp under svåra förhållanden, är också enligt Helmen Borge (2005) synonymt med bemästring, motståndskraft och överlevnadsmekanismer. Definitionerna och begreppen betonar maskrosbarnens egen styrka. I de artiklar som jag valt för min undersökning återkommer beskrivningar av intervjupersonerna som maskrosbarn med en egen styrka som gjort att de klarat sig. Detta är särskilt utmärkande i två av artiklarna;

Artikel 2

På vilket sätt är ni maskrosbarn?

Anja: Det fanns egentligen inget skäl till varför jag skulle leva. Jag var på väg att dö flera gånger, inte för att jag ville utan därför att jag inte orkade leva. Jag tror att jag överlevde för att jag är stark. Vad styrkan består i kan man fundera på.

Lisbeth: Jag hade en förmåga att suga ut, att klara mig på väldigt lite. Försök att ta bort en maskros – det går inte. Den står där även om ingen vattnar den. Maskrosor måste ha en egen kraft för att ta sig igenom det hårda och blomma. Den kraften hade jag...

Bildtext: Ensam om sin hemlighet, men med en styrka att kämpa sig till ett värdigt liv som vuxen. Lisbeth Pipping och Anja delar maskrosbarnets erfarenheter.

Artikel 8

... Du har egentligen tre olika vägar att ta när du haft en så trasig och delvis våldsam barndom. Antingen går du under eller så stänger du av och slutar att känna, eller så bestämmer du dig för att leva och inte låta något stoppa dig från att göra det. Jag valde det sistnämnda. Jag lyckades hitta min inre styrka, jag vägrade ge upp...

I artikel 2 frågar artikelförfattaren intervjupersonerna på vilket sätt de är maskrosbarn och i deras svar går den egna styrkan och kraften att urskilja. I artikel 8 säger sig intervjupersonen ha hittat sin inre styrka, vilken ses som anledningen till att denne klarat sig bra trots en svår uppväxt.

Persson (2003) menar att vårt samhälle genomgått en långvarig och stark individualiseringsprocess som skapat individer som framstår som oberoende, men som längtar efter tillhörighet för att få bekräftelse från andra. Enligt Blomberg et al. (2004) har media fått ett allt större inflytande i människors liv. Media kan till stor del sägas förmedla den offentliga diskurs som gör att vissa förklaringar får större genomslagskraft än andra. I detta fall handlar det om att dags- och kvällspress förmedlar en bild av maskrosbarn som självständiga, vilken överensstämmer med samhällets individualisering. Samtidigt lyfter media fram maskrosbarnens längtan efter tillhörighet i den gemenskap som begreppet maskrosbarn innebär. Texten, den diskursiva praktiken och den sociala praktiken sammankopplas i enlighet med Faircloughs (1995) tredimensionella modell. Fairclough (1995) menar också att media har en inverkan på relationer och identiteter. Dels handlar det om hur de selektivt representerar världen, dels om vilken sorts sociala identiteter, vilka versioner av jaget de förmedlar och vilka kulturella värderingar detta medför.

Jag vill dock tillägga att det i artiklarna även lyfts fram andra aspekter än den egna styrkan hos maskrosbarnen som anledning till att de klarat sig, som t.ex. kärlek under uppväxten, stöd från annan vuxen, tur, terapi, Gud, idrott, utbildning, arbete, familj,

egen bostad och drömmar. Dessa friskfaktorer förekommer i enstaka fall utifrån de åtta artiklarna och därför kan de inte ses som något representativt för maskrosbarnen utifrån det begränsade material jag har. Det kan däremot den egna styrkan hos maskrosbarnen och ansvarstagandet, två aspekter som jag berört.

Vad innebär det då att ha klarat sig? Som jag antydde tidigare så beskrivs framförallt maskrosbarnen ha klarat sig genom yrkesmässiga prestationer. Jag ger några exempel för att visa vad jag menar;

Artikel 1

Ingress: Uppbrott, missbruk, bråk och brist på struktur präglade Minnas uppväxt. Men ett livsöde sätter inte alltid spår på utsidan. Idag är Minna en framgångsrik yrkeskvinna som ger intryck av styrka och självständighet.

– Men tro inte för den skull att det bara är lätt att vara maskrosbarn.

Artikel 5

Utåt sett har hon lyckats med allt. Hennes kriminalromaner hamnar alltid på topplistorerna och Mari Jungstedt har dessutom en framgångsrik karriär som journalist bakom sig...

... Men vägen har inte alls varit spikrak. För hallå! berättar Mari nu om hur hon har fått kämpa för att nå dit hon befinner sig i dag.

Artikel 6

Ingress: - Ungdomar som har det trassligt ska veta att man inte behöver gå i föräldrarnas fotspår, säger Anne-Lie Holmström som startat ett nätverk för maskrosbarn.

Artikel 7

Rubrik: Från maskrosbarn till jurist

Ingress: ”Jag är stolt och tacksam för det jag har. Varje sekund.”

Det säger Susanne Gosenius om sin väg från små lägenheter i olika Malmöförorter till juristexamen och jobb med stort ansvar för brottsofferfrågor inom Skånepolisen.

Hur kommer det sig att du lyckades hålla dig från droger och kriminalitet och istället stenhårt satsa på studier och jobb?

– Jag har ingen förklaring. Maskrosbarn verkar ha en förmåga att ta sig fram.

Artikel 8

Rubrik: Från maskrosbarn till en framgångsrik toppmodell

Ingress: Från att växa upp i olika fosterhem, vara hackkycklingen i skolan och känna sig **oälskad** - till att ta steget ut i världen och slå igenom som fotomodell med Milano och Rom som främsta arena.

Vägen har varit lång, hård och händelserik. I dag lever Maria Åhs ett lyckligt familjeliv i Trollhättan. Hon har landat.

– Jag bestämde mig mot alla odds för att förverkliga mina drömmar - och gjorde det.

”Framgångsrik yrkeskvinna som ger intryck av styrka och självständighet”, ”framgångsrik karriär som journalist” och ”framgångsrik toppmodell” är några av de beskrivningar i artiklarna som lyfter fram den positiva utveckling som maskrosbarnen haft yrkesmässigt. Det är artikelförfattarna som beskriver framgången åt intervjupersonerna och detta gör de bl.a. genom att använda sig av uttrycket ”väg”, alltså att maskrosbarnen tagit sig från en punkt till en annan. Något dåligt - barndomen, ställs i relation till något bra - yrkeslivet. Vägen dit beskrivs dock som svår i flera fall, vilket kan sägas än en gång lyfta fram maskrosbarnens egen styrka.

Det är lite oklart vad artikelförfattarna vill säga med rubrikerna i de sista exemplen. Det verkar nästan som att intervjupersonerna inte längre betraktas som maskrosbarn eftersom de blivit framgångsrika yrkeskvinnor. I och med ingressen ges dock bilden av att det är maskrosegenskaperna som gjort att de kunnat bli framgångsrika. Så när slutade intervjupersonerna att vara maskrosbarn och bli något annat?

Det framkommer inte i alla exemplen vad det är som intervjupersonerna lyckats att undslippa. Om de inte blivit framgångsrika yrkeskvinnor, vad skulle de då ha blivit? I två av exemplen antyder dock intervjupersonen respektive artikelförfattaren vad som skulle kunna blivit intervjupersonernas öde. I artikel 6 menar intervjupersonen att man inte behöver gå i sina föräldrars fotspår. Då jag i tidigare exempel lyft fram att intervjupersonen i denna artikel växt upp med sin mammas och styvpappas alkoholmissbruk, så kan vi anta att det är alkoholmissbruk som hon menar att hon klarat sig ifrån. I artikel 7 uttrycker artikelförfattaren vad denne anser sig att intervjupersonen klarat sig undan genom att satsa på studier och jobb, nämligen droger och kriminalitet.

Det påpekas samtidigt av artikelförfattaren i artikel 1 och 5 att det är utåt sett som intervjupersonerna kan betraktas ha klarat sig. Det nämns alltså inte så mycket om intervjupersonernas psykiska hälsa. Det som lyfts fram är i stället hur de fått bekräftelse från sin omgivning för sina prestationer.

Människors subjektiva upplevelse av jaget och identitet konstrueras i sociala praktiker och är således produkter av olika diskurser. Det är när många människor väljer att tillsluta sig till en identitet som en kollektiv identitet skapas. Men det krävs att någon uttrycker sig i ord kring denna grupp för att den ska kunna existera (Winther Jörgensen & Phillips 2000). Media kan med andra ord ses representera den kollektiva identiteten maskrosbarn och Roivainen (2004) menar att de kategoriseringar och

konstruktioner som media bidrar med oundvikligen skapar och påverkar människors identitetsuppfattning, såväl den individuella som den kollektiva. Andersson (2004) hävdar därtill att det finns en medvetenhet kring vad man ska skriva om och hur man ska göra detta. Det som framställs är en social konstruktion på så vis att artikelförfattaren ger det som skrivs innebörd, mening och betydelse.

6.5 Återkommande teman

Jag har nu analyserat de åtta artiklar som jag hämtat från dags- och kvällspress utifrån mitt syfte och mina frågeställningar. Det har med andra ord handlat om medias framställning av maskrosbarn kopplat till den samhällsliga kontexten med fokus på definitioner av maskrosbarn, beskrivningar av barndom, samt innebörden i uttrycket ”klara sig”. Jag ska nu gå vidare med att lyfta fram olika teman som återkommer i artiklarna. Vissa av dem går in i varandra och samtliga knyter an till mina tidigare resonemang.

6.5.1 *Familj och arbete*

På det sätt vilket media framställer människor, skapar kulturella värderingar i samhället. De förmedlar en diskurs som säger något om hur människor ska vara och vilka relationer de bör ha (Fairclough 1995).

I de artiklar som jag analyserat beskrivs bildandet av familj som något eftersträvansvärt. Äktenskap, samboförhållanden och barn är vanligt förekommande ämnen i artiklarna och figurerar i sammanhang där de anses haft en mycket positiv inverkan på intervjupersonerna. Familj och arbete nämns också ofta tillsammans, som om de utgjorde något gemensamt mål för maskrosbarnen. Det får mig att tänka på Cronströms (2003) kriterier för maskrosbarn, där såväl barn, kärleksrelationer och arbete berörs. Jag ger nedan några exempel från artiklarna där familj och arbete lyfts fram på det sätt jag förklarar;

Artikel 5

När hon var 28 år hade hon landat i sig själv och kom in på journalistutbildningen i Sundsvall. Där träffade hon sin man Cenneth. De förälskade sig och Mari blev gravid med parets första barn, Rebecka.

– Vi var så himla galet kära. Vi struntade i skydd, vi ville bara bli med barn. Jag var så kär att jag bara var tvungen att skrika det rakt ut ibland!

Artikel 6

I dag har hon familj och arbetar på ett läkemedelsföretag. Relationen till sina barn beskriver hon som öppen och kärleksfull.

Artikel 8

Maria flyttade hem till Sverige och till Trollhättan och utbildade sig till massage- och fotterapeut. Hon träffade sin sambo, skaffade barn och startade sin klinik. Cirkeln är och blev sluten. Men resan var lång.

Det är här vi kan ana den utveckling som Persson (2003) beskriver. Han menar att det postmoderna samhället utgörs av såväl stark individualisering som stark tillhörighetsreglering. I det förmoderna samhället var tillhörigheten stark och individualiseringen svag, i det moderna samhället var tillhörigheten svag och individualiseringen stark. I det postmoderna samhället kan vi se en integration av individualisering och tillhörighet.

Media gör ungefär likadant i sin framställning av maskrosbarnen. De beskrivs i ett sammanhang där såväl tillhörighet som individualisering uttrycks i form av att de tillhör en familj och samtidigt har gjort egen karriär.

6.5.2 Prestationer

Jag skulle vilja hävda att mycket av det som uttrycks i artiklarna beskriver någon form av prestation. Som jag varit inne på tidigare handlar det i de flesta fall om yrkesmässiga prestationer, men maskrosbarnen har egentligen presterat hela sitt liv på så vis att de tagit sig från något väldigt dåligt till något väldigt bra. Det är dessutom genomgående i artiklarna att det är den egna styrkan som är anledningen till att de klarat sig.

I de definitioner av maskrosbarn som jag hittat när jag sökt information kring begreppet är prestationer också något återkommande. Ami Lönnroth (1990), som var den som lanserade begreppet maskrosbarn i media, använder sig av James Anthonys kriterier för vem som är ett maskrosbarn. I det sista av dessa fem kriterier står det att maskrosbarn tillhör en högpresterande grupp. Anthony (1987) menar att istället för att brytas ner när det blir tufft så presterar de bättre än någonsin.

Jag tänkte ge ytterligare några exempel på beskrivningar i artiklarna där maskrosbarnen framställs utifrån prestationer;

Artikel 1

Självständigheten har hon också kvar sedan barnsben. För Minna lärde sig tidigt att klara sig själv. Vid sju års ålder tvättade hon sin kläder, bäddade sängen och köpte varmkorv från grillen till middag. Hon blev bäst i klassen och var bland annat elitgymnast under en tid.

Artikel 2

Anja: Samtidigt var jag begåvad på många olika sätt, jag var duktig i skolan, spelade piano och andra människor såg mig. Lärarna och fröknarna som gav mig uppmuntran eller en känsla av samförstånd, gjorde att jag kände mig sedd.

Det som framkommer i dessa exempel går att koppla till de definitioner av maskrosbarn som jag presenterat i inledningen samt till forskning kring resiliens. Det handlar om maskrosbarnens sociala kompetens och begåvning som ofta bidrar till en positiv uppmärksamhet från t.ex. lärare. Det kan också vara så att den positiva uppmärksamheten gör att barnen får högre motivation och kan prestera bättre i skolan. Den sociala kompetensen och begåvningen hindrar en ogynnsam utveckling hos barnen (Anthony 1987; Lagerberg & Sundelin 2000; Lönnroth 1990; Werner & Smith 2003). Social kompetens är något som Persson (2003) resonerar kring. Han menar att den tilltagande individualiseringen i dagens samhälle ställer krav på oss att utveckla en social kompetens för att få tillgång till det sociala och för att få bekräftelse från vår omgivning. De två exemplen som jag redovisat ovan visar på prestationer utifrån dessa aspekter. Media förmedlar med andra ord en diskurs som överensstämmer med samhällets utveckling, där individualisering och bekräftelse genom tillhörighet betonas.

Jag vill också ge några exempel från de andra artiklarna på beskrivningar av prestationer som artikelförfattarna väljer att ge stort utrymme;

Artikel 3

Lasse kom till Sverige hösten 1994. Han kom som firad finsk landslagsspelare och den nya klubben Ljungskile hade ungefär samma orädda och framgångsrika attityd som Lasse själv. Ljungskile hade knuffat sig fram från division 5 till division 1 under loppet av fem år. En idrottssaga som hämtade sin orädda riddare från andra sidan Bottenviken.

Artikel 4

I dag är hans enda förpliktelser mot Friskis & Svettis att han sitter kvar som hedersordförande.

– Från början var idéerna mina och ingen annans! Jag var initiativtagaren som hade starkt stöd av några få andra eldsjälar och pionjärer. 1982-1983 hade vi ett plus på 500 000 kr efter att ha börjat på noll. Vi var på väg att bygga rörelsens andra lokal och banken nöjde sig och tog idén som borgen.

Sedan kunde man snart börja skörda stora vinster och många anställdes så plötsligt var det 40 föreningar med 40 000 människor som medlemmar...

Artikel 8

– Jag fick jobb på de olika modehusen, var kopplad till en agentur och jobbade sex dagar i veckan. Jag lyckades marknadsföra mig och bygga upp ett kontaktnät, jag slet som ett djur. Viljan att verkligen slå igenom på riktigt var så stark.

Samtliga exempel visar på vilket utrymme som arbetet får i beskrivningarna av maskrosbarnen i media, vilket jag berört tidigare. Det är genom detta som de beskrivs ha presterat och fått bekräftelse. De har dessutom inte bara presterat bra, utan utomordentligt bra. De har gjort något som är ganska unikt. Cronström (2003) ställer sig skeptisk till den bild som media ofta förmedlar kring maskrosbarn, där enastående prestationer krävs som skäl till uppmärksammande. En kartläggning av subjektspositioner i enlighet med Boréus (2011) resonemang, skulle kunna resultera i en analys kring vilka förväntningar och föreställningar som finns kring maskrosbarn som leder till ett konstaterande kring att prestationer är viktigt för att kunna betraktas som ett maskrosbarn av sig själv och andra enligt de artiklar som utgör min empiri.

I artikel 7 tas risken kring utbrändhet i arbetet upp. I detta fall beskrivs anledningen till intervjupersonens sjukskrivning av artikelförfattaren som att; ”trots sin starka känsla för jobbet så nådde hon till slut en gräns där arbetsbördan tog för mycket av henne och hennes tid med familjen...”. Intervjupersonen säger att hon fick sig en ”tankeställare”, hon hade ”svårt att begränsa sig” och ”behövde en käftsmäll för att tänka om”. Lösningen blev att byta arbetsplats, vilket blivit ”hur bra som helst”. Artikelförfattaren beskriver det som att intervjupersonen ”är en person som också hämtar kraft av att ha mycket att göra. Det ”visar listan över allt hon håller på med”. Intervjupersonen beskrivs ha en inre styrka som gjorde att hon tog ansvar för sin situation och bytte arbete. En framställning som knyter an till mina tidigare resonemang kring maskrosbarn som ansvarstagande personer med en inre styrka (Anthony 1987; Helmen Borge 2005).

Det är ovanligt med beskrivningar i artiklarna som lyfter fram intervjupersonernas sociala kompetens och prestationer som något negativt. Det finns dock ett exempel i artikel 2 där följande beskrivning förekommer;

Anja är 43 år, gift och har ett barn. Arbetar som musiker. Växte upp i adoptivhem med två syskon och en mamma med en psykisk störning.

Berättade aldrig för någon, var ”en snäll och glad flicka”, duktig i skolan, levde med panikångest och depressioner, mår bra idag.

På vilket sätt intervjupersonen mår bra idag beskrivs inte, men om man kartlägger det underförstådda enligt Boréus (2011) kan man ana att det är familj och arbete som utgör grundstenarna. Ett annat verktyg som Boréus (2011) beskriver är utestängningsprocedurer. Genom att något stängs ute betraktas det som onormalt och avvikande. Med andra ord kan media sägas stänga ute de känslomässiga aspekterna och den psykiska hälsan genom att framställa maskrosbarnen utifrån framgångsfaktorer som arbete och familj.

Man kan undra vad som varit maskrosbarnens drivkraft. Några av intervjupersonerna i artiklarna uttrycker det i termer av revansch kopplat till bekräftelse;

Artikel 2

Lisbeth: De som har forskat på maskrosbarn har sett att vi ofta har ett mål i livet. Jag gick till skolan varje dag och visste att jag skulle få stryk, men någonstans kände jag att en dag skulle jag bli något. Jag skulle visa dem att de inte kunde knäcka mig.

Artikel 8

– Jag minns att mina klasskamrater skrattade åt mig. Tror du att du kan bli modell? Ha ha du har inte en chans. De skulle få se.

– Efter det var jag etablerad och erkänd som mannekäng. Känslan var obeskrivlig. Jag ska visa världen att jag inte är som de sa! Visa alla dom som inte trott på mig. Jag hade tagit min revansch samtidigt som min dröm gick i uppfyllelse. Jag hade vunnit, säger Maria och får något magiskt lysande i blicken.

Den bekräftelse som artikelförfattaren, i det sista exemplet, beskriver att intervjupersonen fick var genom hennes karriär som modell. I det första exemplet lyfter artikelförfattaren fram att intervjupersonen uttrycker att hon skulle bli något, inte någon.

6.5.3 Egenskaper

Anledningen till att jag valt att rikta mitt fokus mot de egenskaper som intervjupersonerna tillskrivs i media är för att dessa ofta representerar en identitet. Winther Jörgensen och Phillips (2000) beskriver det som att det finns

subjektspositioner som diskurserna erbjuder individen att identifiera sig med. De uttrycker det med begrepp som identitetens nodalpunkt till vilken det kopplas olika signifikanter som bildar ekvivalenskedjor som gör identiteten relationell. Enklare uttryckt handlar det om att om man väljer att kalla sig för maskrosbarn så förväntas man ha vissa egenskaper och uppträda på ett visst sätt för att kunna identifiera sig som ett sådant och för att kunna avgränsa sig från andra. Diskurserna konstrueras socialt genom interaktion.

De egenskaper som jag kunnat urskilja i de olika artiklarna kring maskrosbarn är; stark, självständig, begåvad, duktig, orädd, snabb, energisk, äregirig, kaxig, övertygande, engagerad, säker, stolt, lyhörd, vacker och karismatisk. Roivainen (2004) menar att media tillskriver människor egenskaper och att det är genom dessa egenskaper som vi sedan känner igen dem. Det är alltså med andra ord på detta sätt som media framställer den kollektiva identiteten maskrosbarn i de artiklar som jag analyserat.

I en av artiklarna har intervjupersonen själv beskrivit egenskaper hos maskrosbarn;

Artikel 6

FAKTA/Egenskaper hos maskrosbarn (Enligt Anne-Lie Holmström)

Ser möjligheter i stället för problem.
Ger inte upp inför motgångar.
Orädda.
Går sin egen väg.
Kämpar på enträget mot uppställda mål.
Lojala mot sina föräldrar.
Människoläsare.

Det som är intressant här är att intervjupersonen i detta fall tillskriver maskrosbarn egenskaper som överensstämmer med såväl den vetenskapliga diskursen som den diskurs media förmedlar. Beskrivningarna syftar på en inre styrka, ansvarstagande, självständighet och social kompetens. Samtliga faktorer har jag behandlat i min analys av empirin med hjälp av de teoretiska utgångspunkterna. Jag kommer fortsätta med en sammanfattning av mina resultat och min analys.

7 Avslutande diskussion

Syftet med min studie var att belysa och problematisera begreppet ”maskrosbarn” utifrån den bild som media förmedlar kring begreppet i svensk dags- och kvällspress. Detta har jag gjort utifrån mina frågeställningar som handlade om hur maskrosbarn definieras, hur deras problematik beskrivs under barndomen och på vilket sätt de beskrivs ha klarat sig. Medias framställning av maskrosbarnen kopplade jag till den samhällseliga kontexten.

Med tanke på att maskrosbarnen, i de artiklar jag använt mig av, framställs utifrån yrkesmässiga prestationer frågar jag mig om detta inte är ett uttryck för vad som betraktas som funktionellt för samhället. Maskrosbarnens psykiska hälsa lyfts fram i väldigt liten utsträckning och kanske beror det på att detta inte ses som lika intressant. Arbete och även familj är två starka krafter i dagens samhälle och det verkar onekligen som att media är en viktig aktör vad gäller att lyfta fram denna syn på vad som premieras idag. Det är utifrån yrkesmässiga prestationer som människor bekräftar varandra och det är utifrån dessa som intervjupersonerna blir maskrosbarn med koppling till barndomen. De har utträttat något oväntat och spektakulärt. Att få läsa i dags- och kvällspress om människor som presterat trots svåra motgångar i livet gör antagligen att andra inspireras att göra samma resa. Kan de, kan jag! Men då skulle alla kunna betraktas som maskrosbarn, eller? Var går gränsen för vem som är ett maskrosbarn? Det frågade jag mig i början av denna uppsats. För att formulera ett svar behöver jag än en gång lyfta fram Solveig Cronströms (2003) definition av maskrosbarn. Enligt hennes kriterier ska man för att vara ett maskrosbarn ha klarat sig ifrån missbruk och psykisk ohälsa, trots att man växt upp under sådana förhållanden där detta varit en del av ens vardag. Man ska också kunna ta hand om sig själv, sin familj och andra relationer, samt kvalificera sig för ett arbete och kunna behålla det. Jag ville undersöka om hälsa, familj och arbete är viktiga ingredienser i livet för att kunna betraktas som ett maskrosbarn och om det är utifrån dessa faktorer som media framställer dessa personer. Av mitt resultat att döma kan jag konstatera att det i de artiklar jag behandlat är på detta sätt som maskrosbarnen framställs av dags- och kvällspress. Jag lyfte också fram att flera forskare framställer maskrosbarn som högpresterande (Anthony 1987; Lönnroth 1990) och jag frågade mig om det även är något som media förmedlar? Även här kan jag utifrån mina resultat hävda att media

troligtvis influerats av och influerat den forskning som finns kring maskrosbarn och att de bidrar till att vidmakthålla denna bild av maskrosbarn.

Jag undrar om det inte är så att maskrosbarnen återspeglar det samhälle vi lever i idag och som Dencik (1998) och Persson (2003) beskriver. Maskrosbarnen framställs i media som väldigt individualistiska, samtidigt som de också framställs som att de söker tillhörighet i den kollektiva identiteten maskrosbarn. De återges även i de artiklar jag analyserat som socialt kompetenta, vilket i enlighet med Persson (2003) är en viktig nyckel för att få tillgång till gemenskap i ett samhälle som tvingar individerna att välja sin tillhörighet.

Men vad gör det då med maskrosbarnen att framställas i media på detta sätt? Det kan jag bara spekulera kring, eftersom jag inte har pratat med maskrosbarnen själva, men enligt en diskursteoretisk ansats får diskursernas verklighetsbeskrivningar sociala konsekvenser på så vis att de genom sitt sätt att framställa världen styr människors uppfattningar om sig själva och sin omvärld. Det är här som subjektpositionerna framgår. Dessa påverkas av de rådande diskurserna och skapar förväntningar på och förställningar om människor. Det handlar om att se hur människor som kategoriseras på ett visst sätt framställs i texten (Boréus 2011). Roivainen (2004) menar att media genom att kategorisera förenklar verkligheten så att den blir begriplig utifrån deras syn. De skapar diskurser, kategorier och ord som hjälper oss att känna igen vår omvärld. I de artiklar jag analyserat beskrivs maskrosbarnen som ansvarstagande personer med en inre styrka som gjort att de klarat sig, vilket överensstämmer med den vetenskapliga diskursen (Anthony 1987; Helmen Borge 2005).

Något jag funderat på under uppsatsskrivandets gång och som jag inte kan sluta tänka på är innebörden i definitionen; ”Barn som klarar sig mot alla odds” (Lönnroth, 1990, sid. 9). Uttrycket förutsätter på något vis att det finns någon som förväntat sig att dessa barn inte ska klara sig. Vem är denna någon? Det är en fråga som jag inte fått svar på i denna undersökning, men som skulle vara värd att utforska närmre.

8 Referenslista

- Andersson, G. (2004) "Pressens bild av barns missgärningar". I Helena Blomberg, Christian Kroll, Tommy Lundström & Hans Swärd, (red.): *Sociala problem och socialpolitik i massmedier*. Lund: Studentlitteratur
- Anthony, E. J. (1987) "Risk, Vulnerability, and Resilience: An Overview". I E. James Anthony & Bertram J. Cohler, (red.): *The Invulnerable Child*. New York: Guilford
- Aspers, P. (2007) *Etnografiska metoder: Att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber
- Bergström, G. & Boréus, K. (2005) "Diskursanalys". I Göran Bergström & Kristina Boréus, (red.): *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Bergström, G. & Boréus, K. (2005) "Samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys". I Göran Bergström & Kristina Boréus, (red.): *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Blomberg, H. Kroll, C. Lundström, T. & Swärd, H. (2004) "Medier och samhällsvetenskap". I Helena Blomberg, Christian Kroll, Tommy Lundström & Hans Swärd, (red.): *Sociala problem och socialpolitik i massmedier*. Lund: Studentlitteratur
- Boréus, K. (2011) "Diskursanalys". I Göran Ahrne & Peter Svensson, (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber
- Boréus, K. (2011) "Texter i vardag och samhälle". I Göran Ahrne & Peter Svensson, (red.): *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber
- Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber
- Burr, V. (1995) *An Introduction to Social Constructionism*. London and New York: Routledge
- Cronström, S. (2003) *Dansa med träben. Maskrosbarn och andra – om överlevnadens konst och pris*. Stockholm: Mareld
- Cöster, E. (2001) Uppsats: "Maskrosbarn – en begreppsanalys och litteraturstudie". Lunds universitet: Sociologiska institutionen
- Dencik, L. (1998) "Hur formas individers identiteter i ett föränderligt samhälle?". I Ann Emilsson & Sven Lilja, (red.): *Lokala identiteter – historia, nutid, framtid*. Högskolan i Gävle-Sandviken: HS-institutionens skriftserie No. 2

- Ekecrantz, J. & Olsson, T. (1994) *Det redigerade samhället. Om journalistikens, beskrivningsmaktens och det informerade förnuftets historia*. Stockholm: Carlsson Bokförlag
- Fairclough, N. (1995) *Media discourse*. London: Arnold
- Helmen Borge, A. I. (2005) *Resiliens – risk och sund utveckling*. Lund: Studentlitteratur
- Herath Mudiyanse, C. & Nilsson, L. (2011) Kandidatuppsats: ”*Barns upplevelser av att ha föräldrar med psykisk sjukdom – En litteraturstudie*”. Lunds universitet: Medicinska fakulteten
- Jönson, H. (2010) *Sociala problem som perspektiv. En ansats för forskning och socialt arbete*. Malmö: Liber
- Lagerberg, D. & Sundelin, C. (2000) *Risk och prognos i socialt arbete med barn. Forskningsmetoder och resultat*. Stockholm: Förlagshuset Gothia
- Lönnroth, A. (1990) *Maskrosbarn. Barnen som klarar sig mot alla odds*. Stockholm: Glacio Bokförlag
- Moberg, L. (2000) *Nyordsboken. Med 2000 nya ord in i 2000-talet*. Stockholm: Svenska språknämnden
- Nationalencyklopedin (2011)
<http://www.ne.se.ludwig.lub.lu.se/sve/maskrosbarn?i_h_word=maskrosbarn>
(2011-10-20)
- Persson, A. (2003) *Social kompetens. När individen, de andra och samhället möts*. Lund: Studentlitteratur
- Roivainen, I. (2004) ”Förort i pressen. Om den finländska förortsdiskussionen”. I Helena Blomberg, Christian Kroll, Tommy Lundström & Hans Swärd, (red.): *Sociala problem och socialpolitik i massmedier*. Lund: Studentlitteratur
- Svenska Akademiens ordlista (2011)
<http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/sao_l_pa_natet/ordlista> (2011-12-27)
- Swärd, N. & Ekerholm, S. (2011) Kandidatuppsats: ”*Maskrosbarn – Från ogräs till blomma*”. Lunds universitet: Socialhögskolan
- Vetenskapsrådet, ”Forskningsetiska principer – inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning”
<<http://luvit.ced.lu.se/LuvitPortal/education/main.aspx?courseid=6067#>> (2011-12-27)

Werner, E. E. & Smith, R. S. (2003) *Att växa mot alla odds. Från födelse till vuxenliv.*

Stockholm: Svenska föreningen för psykisk hälsa

Winther Jörgensen, M. & Phillips, L. (2000) *Diskursanalys som teori och metod.*

Lund: Studentlitteratur

Ödman, P.-J. (2007) *Tolkning, förståelse, vetande. Hermeneutik i teori och praktik.*

Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag

Empiri

Samtliga artiklar är hämtade från Retriever Research (f.d. Mediarkivet) 2011-11-10.

Artikel 1: Svenska Dagbladet 1999-08-04, *Jag är den enda det gått "bra" för*

Artikel 2: Göteborgs-Posten 2003-05-11, *Maskrosbarnen som trotsade oddsen och överlevde*

Artikel 3: Östersunds-Posten 2002-03-16, *Ett maskrosbarn från Finland som ltrar boll och gitarr med samma känsla*

Artikel 4: Dagens Nyheter 1997-10-26, *DN gratulerar: Kärleksvaccinerat maskrosbarn*

Artikel 5: Expressen 2007-09-23, *"Jag har fått kämpa för allt"*

Artikel 6: Aftonbladet 2001-08-28, - *Man behöver inte gå i föräldrarnas fotspår*

Artikel 7: Sydsvenskan 2011-06-04, *Från maskrosbarn till jurist*

Artikel 8: TTELA 2011-05-07, *Från maskrosbarn till en framgångsrik toppmodell*

9 Bilagor

9.1 Analysguide

– Bakgrund

Bakgrundsinformation - kön, ålder och sysselsättning.

– Definitioner av ”maskrosbarn”

Hur definieras maskrosbarnen i artiklarna?

– Skäl till uppmärksammande i media

Vad är anledningen till att de uppmärksammas i media?

– Beskrivningar av barndom och uppväxt

Hur beskrivs deras problematik under barndomen?

Vad handlade svårigheterna om och i vilken ålder var de?

– Vad innebär det att klara sig?

På vilket sätt beskrivs de ha klarat sig, av artikelförfattaren, respektive av intervjupersonen? Finns det några skillnader här emellan? Vad pekas ut som anledningen till att de klarat sig?

– Vändpunkter?

Går det att urskilja speciella vändpunkter i intervjupersonernas liv?

Vilka teman är återkommande i de olika artiklarna?